

Pekka Uusivirta 1941—1975

Maaliskuun 12:ntena 1975 sammui Helsingin yliopiston suomen kielen lehtorin Pekka Uusivirran nuori elämä, järkyttäväksi yllätykseksi hänen lähipiirilleen.

Pekka Juhani Uusivirta oli syntynyt 2. 8. 1941, joten kuollessaan hän oli vasta 33 vuoden ikäinen. Ulvila oli hänen syntymäpaikkansa, ja Porin lyseosta hän tuli ylioppilaaksi 1961. Taloudellisesti vaikeista kotioiloista huolimatta hän pääsi opin tiellä edelleen Helsingin yliopistoon, jossa hän ryhtyi opiskelemaan mielinnettään suomen kieltä. Sen rinnalle tuli pian toiseksi pääaineeksi fonetiikka (kielietiteellinen linja). Jo opiskeluvuosinaan — syksystä 1964 lähtien — Pekka Uusivirta oli työssä Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksessa, hoitaen milloin amanuenssin, milloin assistentin virkaa. Opinnot edistyivät tästä huolimatta. Marraskuussa 1966 hän sai valmiiksi poikkeuksellisen mittavan pro gradu -tutkielmansa »Loppu-n Porin seudun murteissa», 247 sivua + liitteitä — sen konsepti oli vielä paljon laajempi, lähes 600-sivuinen, mistä määrästä puolet oli litteroituja tekstejä. Työ antoi hyvin myönteisen käsityksen tekijän tutkijaintapumuksista, vaikka se paikoin oli hiukan selkiintymätön ja sisälsi runsaanlaisesti teeman kannalta suhteellisen irrallisia retkeilyjä — kylläkin kiintoisia. Joka tapauksessa, kun tekijä keväällä 1968 suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon — laudatur sekä suomen kielessä että fonetiikassa —, oli hyvät perusteet kehottaa häntä edelleen jatkamaan tieteen polulla. Teeman hän valitsi itse, yhteisymmärryksessä opettajiensa kanssa, ja paneutui työhönsä hänelle ominaisella itseään säälimättömällä innolla, melkeinpä kiihkolla. Jokseenkin koko ajan hän samalla hoiti täyspäiväistä yliopiston lehtoraattia. Tämä voimia liikaakin kysynyt vaihe johti kauniiseen tulokseen syyskuussa 1971, jolloin Pekka Uusivirta menestyksellisesti puolusti lisensiaatintutkimustaan »Suomen kielen resonanttien kvantiteettikorrelaation neutraloitumisen» (374 käsikirjoitussivua). Aihe luontui hyvin hänen murteentutkimusharrastuksiinsa ja foneettiseen koulutukseensa. Hän pyrki selvittämään murteisamme laajalti tavattavaa geminaattanasaalien

ja -likvidain määräehtoista lyhenemistä (esim. *väänän, kielän, paremat, päivälinen*) ja taas toisaalta näiden yksinäisresonanttien pidentymistä (esim. *vaimmo, koirra, ottannu*). Paitsi kirjallisuuteen ja omiin paikalla tehtyihin havaintoihin hän on tukeutunut suuritöisiin foneettisiin mittauksiinsa, joita hän teki kahdella resonanttien kvantiteetin suhteen erityyppisellä murrealueella, nim. Turun ylämaassa (Pöytyällä) ja Kaakkois-Hämeessä (Nastolassa), ynnä lisäksi kahden yleiskielisen henkilön puheesta. Osittain Uusivirran toteamukset ja päätelmät vahvistavat aikaisempia tutkimustuloksia, mutta osittain ne poikkeavat ennen esitetystä. Uusivirran hieman raskaslukuinen lisensiaatintyö sisältää pääteeman ohessa monia sivuhavaintoja, kokonaisia ekskurssejakin, jotka kaikki todistavat tekijänsä hellittämätöntä mielenkiintoa problemien monipuoliseen valaisemiseen. Tutkimus on metodinsakin puolesta harvinaisen itsenäinen.

Lisensiaatintutkinnon suoritettuaan Pekka Uusivirta nimitettiin pian (1. 1. 1972 alkaen) Helsingin yliopiston suomen kielen yp. lehtoriksi, jossa virassa hän toimi kuolemaansa saakka. Opetustyön ohessa hän uurasti tutkimustyön parissa, tavoitteena lisensiaatintutkimuksen kypsyttely ja syventäminen tohtorinväitöskirjaksi. Uuden version materiaali oli aikaisempaan verrattuna suorastaan moninkertainen. Sen kokeellisuusfoneettiset mittaukset ja niihin perustuvat tilastolaskelmat hän oli jo ennättänyt tehdä ennen kuin voimat uupuivat.

Pekka Uusivirran tieteellisten harrastusten ensimmäinen kohde oli hänen kotiseutunsa kansankieli. Jo opiskeluvuosiansa kesistä lähtien hän sitä tallensi ja tutki. Vuosina 1964—1970 hän äänitti Suomen kielen nauhoitearkistolle yhteensä noin 100 tuntia, pääosalta juuri Porin seudun murteita. Kesällä 1963 hän pani talteen Porin ja Nakkilan paikannimiä (1 200 nimilippua) ja 1968 Pomarkun sanastoa (1 600 sanalippua). Tältä kotiseudun murteentutkimuksen pohjalta virisivät Pekka

Uusivirran ensimmäiset tieteelliset artikkelit, nim. hänen Ahlaisten murteesta tekemiään havaintoja sisältävä »Huomioita emfaattisuudesta» (Virittäjä 1965), hänen tarkasti litteroimiaan tekstejä käsittävä valikoima »Ahlaisten murretta» (Virittäjä 1966) ja vihdoin »Merikarvian kaksikielisen systeemin /a/:n distinktiivien piirteiden akustisista korrelaateista» (Virittäjä 1969); viimeksi mainittu nauhoitteista teltyihin sonagrammeihin perustuva selvitys, jossa käsitellään Merikarvian pohjoisosassa olevan Kasalan kylän ruotsalaisten suomea ja ruotsia, on kiintoisa lisä kielirajamme kaksikielisyttä koskeviin tutkimuksiin. Tärkeitä tietoja ja osuvia havaintoja suomen ja ruotsin kvantiteettiseikoista on Pekka Uusivirran laajimmassa artikkelissa »Kvantitet och tvåspråkighet» (Folkmålsstudier XXII, 1972); se rakentuu Kuggomissa lähellä Loviisaa kesällä 1970 pidetyn kaksikielisyttä tutkineen yhteispohjoismaisen se-

minaarin työskentelyn pohjalle. — Erikseen on vielä mainittava eräät Pekka Uusivirran kynästä lähteneet arvostelut, jotka hän kirjoitti huolellisesti, tehtäväänsä paneutuen, persoonallisin äänenpainoin. Näitä ovat mm. Osmo Ikolan johdolla valmistuneen »Suomen kielen käsikirjan» perusteellinen selostus (Virittäjä 1969), Jaakko Lehtosen »Aspects of Quantity in Standard Finnish» -tutkimuksen asiantunteva arvostelu (Virittäjä 1971) ja vihdoin postuumina ilmestynyt Aurélien Sauvageot'n teoksen »L'élaboration de la langue finnoise» esittely (FUF 41).

Tieteenharjoitus oli Pekka Uusivirran elämässä keskeisellä sijalla. Julkaisut ja käsikirjoituksiksi jääneet tutkimukset osoittavat, että hän valitsemallaan tiellä olisi edennyt kauas ja tunkeutunut syvälle, elleivät tielle jo varhain langenneet varjot olisi liiksi tihtyneet.

Pertti Virtaranta